

פרק ח משנה ו (יחידה 36)

דיני תשלומי בושת

מדריך למורה

ביחידה זו נרחיב את הדיבור על תשלומי הבושת, ונעמיק בדין שלמדנו במשנה הראשונה כי תשלומי הבשת לפי המבייש והמתבייש.

זמן הוראה מומלץ: 2-3 שיעורים

מטרות

מיומנויות – פעולת חיבור קישור של רכיבי המשנה

פתיחה

כדאי לפתוח בחיבור רגשי של הילדים לרגש הבושה. בבסיס המשנה ישנו כבוד גדול לאדם ולרגשותיו, עד כדי פיצוי כספי גדול על בושה. מומלץ לעשות זאת בדרך הבאה: לתת שתי דקות של שקט בהן כל אחד מן התלמידים חושב על מקרה שבו הוא ראה אדם שהתבייש (עדיף אפילו הוא עצמו, רק שלחלק מן התלמידים זה עשוי להיות ישיר מדי). שכל אחד יזכר בפרטי הסיפור ויראה את האירוע בדמיונו, ואז יכתוב במחברת חמש מילים לפחות שמתארות את ההרגשה של אותו ילד / אדם באירוע. כדאי לדון: למה רגש הבושה הוא קשה כל כך? מתוך כך לגשת למשנה אל תשלומי הבושת.

גוף השיעור

חלק א'

מבנה

במשנה ישנם בעיקר מקרים, שלאחריהם כתוב כמה צריך לשלם. ניתן לפני שמבקשים מהתלמידים לחלק ולאפיין את חלקי המשנה, לבקש מהם לומר היכן הם רואים תשלומים במשנה - אלו הם רוב הדינים.

במספר 8 בטבלה צריך למלא שורה של מקרים.

ניתן במקום למלא בטבלה לבנות את התרשים באופן עצמאי. ואז לבנות שני תרשימים נפרדים, עד (לא כולל) 'זה הכלל' (כל הדינים הם תשלומים וכל המקרים הם מקרי אלימות) ותרשים שני ל'זה הכלל' והלאה, שהכותרת שלו היא זה הכלל.

כותרת	אומר	מקרה	דין	טעם
הסכומים של תשלומי בושת	תנא קמא	1- התוקע לחברו	2- סלע	טעות בחוברת, לא צריך למלא כאן
	רבי יהודה אומר משום רבי יוסי		3-מנה	

			הגלילי	
	נותן לו מאתיים זוז	4- סטרו	תנא קמא	
	7 - נותן לו ארבע מאות זוז	6 - לאחר ידו		
	9- נותן ארבע מאות זוז	8- תלש בשערו, רקק והגיע בו רוקו, העביר טליתו ממנו, פרע ראש האשה בשוק.		
	זה הכלל הכל לפי כבודו	8- אם מביישים אדם רגיל או מי שאיננו מוכבד		
שהם בני אברהם יצחק ויעקב	12- רואין אותם כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם	אפילו עניים בישראל	11- רבי עקיבא	

הבנה ופרשנות

משימה 3 שעוסקת בהבנת מילות המשנה, היא בעצם משימה של הבנת המשנה. חשוב שהתלמידים יבינו, לאחר שמנו את המעשים, שמדובר במעשים שאין להם נזק גופני אלא הם מביישים. ניתן לשאול אותם אלו מעשים נוספים גורמים לבושה.

משימות 4-5 עוסקות בכלל של בבא קמא.

לאחר שמשנתנו נותנת שעורים קובעים לסוגים שונים של תשלומי בושת היא מביאה כלל שלכאורה סותר את דבריה: זה הכלל הכל לפי כבודו. ע"פ כלל זה דומה שתשלומי בושת הם עניין סוביקטיבי והנה אנו רואים במשנה שהמדד הוא אוביקטיבי.

לצורך כך במשימה 5 מופיעים דברי הרב קהתי שמסביר כי התשלומים במשנה הם תשלומי מקסימום התואמים לאדם מכובד מאד, במידה ומדובר באדם שאינו מאד מכובד התשלומים נקבעים ע"פ ראות בית הדין.

לשיטת תנא קמא שהכל לפי כבודו ההתייחסות היא לנזק שהבושה מסיבה – שאדם מכובד יותר, נזק הבושה גדול יותר, לעומת אדם שאינו מכובד, שנזק הבושה אצלו קטן יותר. אבל כמובן שאין הכוונה לרגש הבושה הפנימי שבו אין הבדל בין מכובד ללא מכובד.

תשובות למשימה 6:

- א. רואין אותם כאילו הם בני חורין שירדו מנכסיהם
- ב. הסיבה שצריך לכבד יהודי היא משום שהוא צאצא של האבות
- ג. יהודי הוא יהודי ולא משנה כמה הוא נחשב למכובד, כבודו של היהודי נובע מכך שהוא בנם של האבות.

בכל מקרה, לשתי הדעות מדובר בסכומים גבוהים. חשוב שהמסר יועבר לתלמידים: לבייש מישהו זו פגיעה מאד גדולה, ולכן כדי לתקן זאת צריך (בנוסף לתשובה ולסליחה שנלמד עליה בהמשך) לשלם לו כסף רב.

איך אנחנו ניזהר שלא לבייש אדם אחר?

חלק ב

הבנה ופרשנות

במשימה 1 התלמיד מתרגל את תרגום לשון המשנה ללשונו ובכך בונה את הקומה הראשונה לתהליך הבנה.

תשובות למשימה: בסיפור שבמשנה אדם גרם לאישה בושה כאשר הוא פרע את ראש האישה בשוק (הסיר את כיסוי הראש שלה). ולכן רבי עקיבא חייב אותו לשלם לה סכום של ארבע מאות זוז.

האיש ביקש מרבי עקיבא לדחות את התשלום ואז המתין לאישה ליד פתח חצרה. כשראה אותה שבר לידה כד של שמן. האישה לקחה מהשמן ושמה אותו על ראשה לעיני אחרים.

האיש טען שבגלל זה הוא פטור אבל רבי עקיבא אמר לו שהוא חייב למרות מעשיה של האישה.

משימות 2-3 הן ההבנה הבסיסית של תשובת רבי עקיבא (תוך כדי שהתלמידים מבינים את מבנה התשובה): טענה (משימה 2) + דוגמא (משימה 3),

משימות 4-5 עוסקות בהבנה מעמיקה של התשובה: רבי עקיבא אומר לו שאדם שהזיק לעצמו בין בגופו בין בממונו – פטור מן התשלומים. ואילו אחרים שהזיקו לו חייבים בתשלומים. הוא נתן שתי דוגמאות לכך ממקרה שאדם חבל בעצמו וממקרה שאדם קצץ את נטעותיו - הוא פטור מן התשלומים אך חייב בבל תשחית ואילו אחרים חייבים לשלם לו.

ולכן גם אדם שבייש את עצמו - לא חייב, אך אדם אחר שבייש אותו - חייב. (אגב כך אפשר לדבר על כך שחושבים שאם אדם צוחק על עצמו אפשר גם לצחוק עליו - אך לא כך הדבר).

בתוך דברי רבי עקיבא מקופל יסוד גדול המצוי במחלוקת הפוסקים אם לאדם מותר לחבול בעצמו. בגמרא מובא שהדבר נמצא במחלוקת תנאים. והרמב"ם בהלכות חובל (פרק ה הלכה א) פסק שאסור לאדם לחבול בעצמו ואילו הרמ"א פסק שאדם מותר לחבול בעצמו. לשאלה זו יש משמעות גדולה הלכה למעשה, לדוגמה היו פוסקים שאסרו לעשן סיגריות/ לשבות רעב לאור דברי הרמב"ם.

משימת אתגר

הסיפור הוא כמובן חיזוק לשיטתו של רבי עקיבא - ששאלת הכבוד הסובייקטיבי של האדם אינה רלוונטית, וגם אדם שביזה את עצמו זכאי לפיצוי מלא. חשוב להדגיש שגם לשיטת חכמים במקרה שלנו יכול להיות שפורע ראש האישה היה חייב לשלם בכל אופן שהרי אסור לאדם להזיק לחברו, אלא שהם לא היו מחייבים אותו ארבע מאות זוז אלא פחות שכן האישה שהורידה את כיסוי ראשה הראתה שהיא אינה חוששת לכך שיראו אותה פרועת ראש.

תורת חיים

הדין בכיתה יכול להיות מקפצה לשיח כיתתי על האנשים בחברה שאנו מזלזלים בהם משום שהם עוסקים במלאכות בזויות משום שהם לא מרווחים הרבה כסף ואנו שוכחים שכל אדם הוא בן אברהם יצחק ויעקב וחייבים לכבדו, אך חשוב שהם יבינו שזה קרוב אליהם מאד - ישנם חברים בכיתה שנהגים לזלזל בהם, או אולי אחים או ילדים אחרים שנמצאים סביבם.

מסר זה בא לידי ביטוי בצורה אחרת במעשה שמסופר על היהודי הקדוש בעמוד הבא.

סיכום

כדאי לחזור עם התלמידים על תהליך הלמידה שהם עשו: ראשית הם חשבו על רגש הבושה, אח"כ ראו את המקרים ודיני התשלומים (הגבוהים!) לאחר מכן למדו על כלל שהכל לפי כבודו, ואז למדו את שיטת רבי עקיבא עם הסיפור שמדגיש שאין הבדל בין אנשים שנחשבים מכובדים לכאלו שלא.